

Sygn. akt II CSK 554/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 czerwca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Henryk Pietrkowski (przewodniczący)

SSN Barbara Myszka (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

w sprawie z powództwa A. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w P. obecnie
A. Spółka
z ograniczoną odpowiedzialnością w Ł.
przeciwko P. K. i E. K.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 24 czerwca 2015 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 16 kwietnia 2014 r.,

- 1. oddala skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od powódki na rzecz pozwanych kwotę 3600 zł (trzy tysiące sześćset złotych) tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w P., po rozpoznaniu sprawy z powództwa A. sp. z o.o. w P. przeciwko P. K. i E. K. o zapłatę kwoty 1 379 110,43 zł, wyrokiem z dnia 11 marca 2013 r. zasądził od pozwanych solidarnie na rzecz powódki kwotę 989 574,82 zł z odsetkami od dnia 1 lipca 2009 r., a w pozostałej części oddalił powództwo.

Ustalił, że w okresie od dnia 25 maja 2004 r. do dnia 24 września 2008 r. pozwany był współnikiem spółki A., w której posiadał 10 udziałów o wartości 5000 zł, a drugim współnikiem był jego syn F. K., posiadający 90 udziałów o wartości 45 000 zł. Pozwani pełnili w tym czasie funkcję członków zarządu Spółki. W dniu 14 maja 2008 r. R. T. S.A. w Ł. zawarła z pozwanym i z jego synem F.K. umowę sprzedaży udziałów, na podstawie której nabyła całość ich udziałów w Spółce za cenę w kwocie 5 300 000 zł, w tym udziały pozwanego - za 530 000 zł, a udziały F. K. - za 4 770 000 zł.

W dniu 7 sierpnia 2009 r. na zgromadzeniu współników powodowej Spółki podjęto m.in. uchwały o zatwierdzeniu sprawozdania finansowego za rok 2008, o nieudzieleniu pozwanym absolutorium z wykonywania obowiązków prezesa i wiceprezesa w okresie od dnia 1 stycznia do dnia 30 czerwca 2008 r. i o dochodzeniu naprawienia szkody wyrządzonej przez pozwanych przy sprawowaniu zarządu, wynikłych z nieprawidłowego dokumentowania obrotu gotówkowego w latach 2006 - 2008.

Po przejęciu udziałów i uzgodnieniu sald z kontrahentami pracownicy R. T. S.A. porównaliienne utargi z kas poszczególnych oddziałów Spółki z wielkością wpłat dokonanych w banku i ujawnili, że część środków nie została wpłacona na rachunek bankowy. Na podstawie raportów kasowych przyjęli, że niedobór sięga kwoty 1 300 000 zł.

Z opinii biegłego z dziedziny księgowości wynika, że w 2007 r. od klientów dokonujących zakupu imprez turystycznych pobrano kwotę 6 256 704,51 zł, natomiast wartość asygnat „kasa wypłaci” wynosiła - 17 950 206.15 zł, co oznacza, że suma wypłat jest nierealna, tym bardziej że dokumenty kasowe są niekompletne i mogły być kilkakrotnie dublowane. Asygnaty na łączną kwotę 11 097 313,57 zł

były opatrzone nieczytelnym podpisem i pozbawione imiennej pieczęci osoby kwotującej odbiór gotówki, a asygnaty na kwotę 3 259 492,34 zł w ogóle nie zawierały podpisu osoby otrzymującej gotówkę. Z kolei według dokumentów pochodzących z okresu od 1 stycznia do 31 maja 2008 r., od klientów dokonujących zakupu imprez turystycznych pobrano kwotę 14 664 320,70 zł, a wartość asygnat „kasa wypłaci” wynosiła kwotę 13 063 980,14 zł, w tym asygnaty na kwotę 6 973 837,34 zł były opatrzone nieczytelnym podpisem bez imiennej pieczęci osoby kwitującej odbiór gotówki, a asygnaty na kwotę 4 147 742,78 zł w ogóle nie zawierały podpisu osoby pobierającej gotówkę. Zdaniem biegłego, ze względu na istotne wady dokumentów kasowych, nie można ustalić faktycznej wartości środków pieniężnych, które wpłynęły do kas poszczególnych oddziałów, ani faktycznej wartości wypłaconych w nich środków pieniężnych. Z powodu nieczytelnych podpisów nie można też ustalić kto był faktycznym dysponentem środków pieniężnych wypłaconych z kas Spółki w okresie od 1 stycznia 2007 r. do 31 maja 2008 r. Sposób dokumentowania transakcji gotówkowych nie odzwierciedlał ich przebiegu, prowadził do utraty kontroli nad środkami pieniężnymi Spółki i dawał szerokie możliwości ich uszczuplenia poza systemem księgowym. Ze względu na wadliwą ewidencję księgową, wadliwą dokumentację kasową i brak protokołu inwentaryzacji, wykazującej jaka wartość środków pieniężnych znajdowała się w kasach Spółki na dzień 30 czerwca 2008 r., nie można - zdaniem biegłego - ustalić wysokości niedoboru. Wykazana w księgach rachunkowych Spółki suma należności od touroperatorów z tytułu prowizji za pośrednictwo w sprzedaży usług turystycznych powinna jednak wpłynąć do kasy Spółki lub na jej rachunek bankowy, ponieważ została pobrana od klientów, natomiast niedobór powstał na etapie pobierania środków pieniężnych od kasjerów i wpłacania ich w niższej kwocie na rachunek bankowy, z pominięciem właściwych księgowania w ewidencji księgowej Spółki. Wartość środków, która na dzień 30 czerwca 2008 r. widnieje w systemie ewidencyjnym jako należności od touroperatorów i powinna znajdować się w kasie Spółki lub na jej rachunkach bankowych, wynosi - 989 574,82 zł. Wadliwość systemu księgowego i niekompletność dokumentacji uniemożliwiają jednak wskazanie wysokości niedoboru środków pieniężnych, stanowiącego

różnicę między rzeczywistym stanem gotówki w kasie a stanem wynikającym z ewidencji księgowej.

Sąd Okręgowy uznał, że pozwani w okresie od dnia 1 stycznia 2007 r. do dnia 30 czerwca 2008 r. naruszyli przepisy art. 17 ust. 1 i 2 w związku z art. 4 ust. 5, art. 4a ust. 1, art. 10 ust. 1 oraz art. 22 ust. 4 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694 ze zm.; obecnie: Dz.U. z 2013 r., poz. 330 ze zm.). Zorganizowany przez nich mechanizm przepływu środków pieniężnych między oddziałami Spółki a bankami stwarzał członkom zarządu możliwość niekontrolowanego pobierania pieniędzy, a z powodu wadliwości dokumentów kasowych nie można ustalić faktycznej wartości środków pieniężnych, jaka wpłynęła do kas poszczególnych kasjerów ani wartości środków przez nich wypłaconych. Z kolei z powodu nieczytelnych podpisów osób kwitujących odbiór gotówki nie można ustalić, kto był faktycznym dysponentem środków pieniężnych pochodzących z kas Spółki. Okoliczność, że nie można ustalić wysokości szkody, jaką w związku z tym poniosła Spółka, nie może - zdaniem Sądu Okręgowego - zwalniać pozwanych od odpowiedzialności, ponieważ w takiej sytuacji ma zastosowanie art. 322 k.p.c. Ze względu na to, że według biegłego na dzień 30 czerwca 2008 r. w kasie Spółki powinna znajdować się kwota 989 574,82 zł, Sąd Okręgowy do wysokości tej kwoty uwzględnił powództwo, przyjmując za podstawę rozstrzygnięcia przepisy art. 293 k.s.h. i art. 481 § 1 k.c. w związku z art. 322 k.p.c.

Po rozpoznaniu sprawy na skutek apelacji pozwanych, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 16 kwietnia 2014 r. zmienił zaskarżony wyrok i oddalił powództwo. Stwierdził, że Sąd pierwszej instancji poczynił prawidłowe ustalenia faktyczne, ale wywiódł z nich błędne wnioski. Ustalając, że według stanu na dzień 30 czerwca 2008r. w kasach Spółki powinna znajdować się kwota 989 574,82 zł, uznał tę kwotę za wykazaną wysokość szkody, podczas gdy kwota ta może być uznana jedynie za jedną z podstaw do wyliczenia szkody. Bezspornie bowiem na dzień 30 czerwca 2008 r. nie sporządzono inwentaryzacji środków pieniężnych i nie ustalono wartości środków pieniężnych faktycznie znajdujących się w kasach Spółki. Taki stan rzeczy uniemożliwia ustalenie ewentualnej nadwyżki kasowej czy niedoboru. Niemożliwe było więc nie tylko ustalenie wysokości szkody, ale samego faktu jej

zaistnienia. Sąd pierwszej instancji pominął też okoliczność, że pozwani z pobranych kwot pieniężnych dokonywali zakupów, za które płatność następowała gotówką. Nie można w związku z tym na zasadzie prostego rachunku przenosić kwot pobranych z kas oddziałów na wartość kwot wpłacanych na rachunek bankowy. Nie ujawniono też by w czasie kadencji pozwanych Spółka miała zaległości wobec swoich kontrahentów. W tej sytuacji, skoro powódka nie wykazała szkody, będącej jedną z przesłanek odpowiedzialności, powództwo podlega oddaleniu.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego powódka, powołując się na obie podstawy przewidziane w art. 398³ § 1 k.p.c., wniosła o jego uchylenie i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. W ramach pierwszej podstawy wskazała na naruszenie art. 6 k.c. w związku z art. 293 § 1 i 2 k.s.h. przez przyjęcie, że nie wykazała istnienia szkody. Z kolei wskazując na naruszenie przepisów postępowania, podniosła zarzut obrazy art. 6 k.c. w związku z art. 278 § 1, art. 245, art. 382, art. 322 oraz art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1, a ponadto art. 187 § 1 pkt 1 w związku z art. 321 § 1 i art. 391 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że w celu wykazania szkody powinna przedstawić dokumenty wykazujące istnienie zaległości u touroperatorów, że ustalenie biegłej, iż niewłaściwe księgowanie łącznie kwoty 989 574,82 zł jako należności od touroperatorów jest tożsame z koniecznością istnienia u nich zaległości oraz że po opinii biegłego powinna wykazać zaległości u touroperatorów, a ponadto przez nieuprawnione wartościowanie dowodów, przedstawienie uzasadnienia zawierającego wzajemne sprzeczności i wreszcie przez wyrokowanie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem pozwu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Artykuł 6 k.c. - jak już niejednokrotnie wyjaśniał Sąd Najwyższy - określa ogólną regułę rozkładu ciężaru dowodu, nie należy natomiast do materii objętej jego dyspozycją to, czy strona faktycznie wypełniła obowiązek udowodnienia faktu, z którego wywodzi skutki prawne, kwestia ta podlega bowiem ocenie z punktu widzenia przepisów procesowych. Z tej przyczyny art. 6 k.c. nie może doznać naruszenia przez przyjęcie, że strona uchybiła bezspornie ciężącemu na niej obowiązkowi wykazania istotnych dla rozstrzygnięcia faktów, z których wywodzi

skutki prawne (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2000 r., V CKN 64/00, OSNC 2000, nr 12, poz. 232, z dnia 7 marca 2002 r., II CKN 736/00, nie publ., z dnia 16 maja 2003 r., I CKN 389/01, nie publ., z dnia 15 października 2004 r., II CK 62/04, nie publ., z dnia 8 listopada 2005 r., I CK 178/05, nie publ., z dnia 29 stycznia 2008 r., IV CSK 452/07, OSNC-ZD 2008, nr D, poz. 111, z dnia 11 marca 2009 r., I CSK 363/08, nie publ., z dnia 17 lipca 2009 r., IV 83/09, nie publ., z dnia 16 czerwca 2010 r., I CSK 482/09, nie publ., z dnia 25 czerwca 2010 r., I CSK 544/09, nie publ., z dnia 15 lipca 2010 r., IV CSK 25/10, nie publ., z dnia 5 listopada 2010 r., I CSK 23/10, nie publ., z dnia 6 października 2010 r., II CNP 44/10, nie publ., z dnia 20 stycznia 2011 r., I CSK 409/10, nie publ., z dnia 29 kwietnia 2011 r., I CSK 517/10, nie publ., z dnia 26 marca 2014 r., V CSK 280/13, nie publ. i z dnia 4 kwietnia 2014 r., II CSK 405/13, nie publ.).

Zdaniem skarżącej, Sąd Apelacyjny naruszył art. 6 k.c. w związku z art. 293 § 1 i 2 k.s.h. przez przyjęcie, że skarżąca nie wykazała istnienia szkody, którą powinna udowodnić dokumentami wskazującymi na zaległości u touroperatorów. Zarzut ten nie może odnieść zamierzonego skutku, po pierwsze, dlatego że jest on wynikiem subiektywnej interpretacji motywów zaskarżonego wyroku, z których - wbrew odmiennym zapatrywaniom skarżącej - nie można wywieść, by warunkiem wykazania szkody było udowodnienie zaległości Spółki wobec jej kontrahentów, a po drugie, dlatego że kwestionowanie przez stronę prawidłowości uznania przez sąd, iż nie wywiązała się z obowiązku udowodnienia faktów, z których wywodzi skutki prawne, nie uzasadnia zarzutu obrazy art. 6 k.c. O naruszeniu tego przepisu w związku z art. 293 k.s.h. mogłaby być mowa, gdyby sąd orzekający przypisał obowiązek dowodowy innej stronie niż ta, która z określonego faktu wywodzi skutki prawne. W świetle art. 293 k.s.h., przesłankami odpowiedzialności odszkodowawczej członka zarządu spółki są: niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków, szkoda, związek przyczynowy między niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem obowiązków a szkodą oraz zawinienie niewykonania lub nienależytego wykonania obowiązków. Spółka powinna udowodnić szkodę i niewykonanie lub nienależyte wykonanie obowiązków, a na członku zarządu spoczywa ciężar dowodu braku winy, czyli dołożenia należytej staranności przy wykonywaniu swych obowiązków (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego

2006 r., V CSK 128/05, M. Prawn. 2006, nr 5, s. 226 i z dnia 24 września 2008 r., II CSK 118/08, OSNC 2009, nr 9, poz. 131). Skarżąca nie kwestionuje - *notabene* prawidłowego - stanowiska Sądu Apelacyjnego, że spoczywał na niej obowiązek wykazania szkody. W tej sytuacji zarzut naruszenia art. 6 k.c. w związku z art. 293 k.s.h. jest nieuzasadniony.

Wskazując na naruszenie art. 6 k.c. w związku z art. 278 § 1, art. 245, art. 382 i art. 322 k.p.c., skarżąca ponownie wyszła z założenia, że w ocenie Sądu Apelacyjnego powinna udowodnić szkodę za pomocą dokumentów wykazujących istnienie zaległości u swoich kontrahentów i przy takim założeniu skonstruowała dalsze zarzuty. Twierdziła, że z opinii biegłego nie wynikało istnienie takich zaległości, a jedynie błędne księgowanie środków składających się na kwotę 989 574,82 zł jako należności od touroperatorów, że niewłaściwe księgowanie tych środków zostało błędnie uznane za tożsame z koniecznością istnienia zaległości u touroperatorów, że nałożono na nią obowiązek wykazania takich zaległości za pomocą dokumentów, pomimo że nie formułowała twierdzeń o istnieniu zaległości u touroperatorów i nie zamierzała takich twierdzeń dowodzić oraz że w konsekwencji doszło do przyjęcia nieuprawnionego prymatu dowodu z dokumentu nad opinią biegłego. Twierdzenia te - o czym była już mowa - są wyłącznie wynikiem subiektywnej interpretacji uzasadnienia zaskarżonego wyroku i wywiedzionych z niego wniosków, które stały się punktem wyjścia do formułowania kolejnych zarzutów. Z motywów zaskarżonego wyroku wynika natomiast, że z powodu nieprzeprowadzenia inwentaryzacji i nieustalenia wartości środków pieniężnych faktycznie znajdujących się w kasach Spółki na dzień 30 czerwca 2008 r., nie można obecnie ustalić ewentualnej nadwyżki bądź niedoboru oraz że taki stan rzeczy uniemożliwia ustalenie samego faktu wystąpienia szkody. Skarżąca pomija tę argumentację i przywiązuje wagę do ubocznej konstatacji Sądu Apelacyjnego o braku zaległości spółki u touroperatorów, mającej tylko dodatkowo świadczyć o braku niedoboru środków pieniężnych. Zarzuty skonstruowane na podstawie poczynionego przez stronę założenia, nieznajdującego oparcia w argumentacji sądu, wspierającej podjęte rozstrzygnięcie, nie mogą stanowić skutecznej podstawy kasacyjnej. Z tej już tylko przyczyny odnośne zarzuty trzeba uznać za pozbawione racji.

Poza tym skarżąca nie wyjaśniła na czym miało polegać - jej zdaniem - naruszenie art. 322 k.p.c. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego, przepis ten pozwala na odstępianie od ogólnej zasady potrzeby udowodnienia w sposób ścisły i dokładny elementów żądania wyrażających się w kategorii wysokości, nie może natomiast mieć zastosowania do ustalenia samej podstawy odpowiedzialności. Warunkiem zastosowania art. 322 k.p.c. w sprawach o odszkodowanie jest bowiem ustalenie na podstawie ogólnych reguł dowodowych i przepisów prawa materialnego zasady odpowiedzialności, powstania szkody i związku przyczynowego między szkodą a zdarzeniem będącym podstawą odpowiedzialności (zob. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 24 marca 2000 r., I CKN 559/98, nie publ., z dnia 30 maja 2000 r., IV CKN 919/00, nie publ., z dnia 26 stycznia 2006 r., II CSK 108/05, OSP 2007, nr 3, poz. 29, z dnia 4 października 2007 r., V CSK 188/07, nie publ., z dnia 23 stycznia 2008 r., V CSK 388/07, nie publ., z dnia 16 kwietnia 2008 r., V CSK 563/07, OSNC-ZD 2009, nr B, poz. 42, z dnia 13 czerwca 2008 r., I CSK 514/07, nie publ., z dnia 2 czerwca 2010 r., III CSK 245/09, nie publ., z dnia 5 listopada 2010 r., I CSK 23/10, nie publ. i z dnia 5 lipca 2013 r., IV CSK 17/13, nie publ.).

Zarzut obrazy art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. przez sporządzenie uzasadnienia zawierającego wzajemne sprzeczności nie może odnieść zamierzonego skutku z dwóch powodów. Po pierwsze, nie można zasadnie twierdzić, że zaaprobowanie przez sąd drugiej instancji ustaleń faktycznych sądu pierwszej instancji z równoczesnym dokonaniem ich odmiennej oceny prawnej świadczy o „wzajemnie sprzecznym” stanowisku sądu drugiej instancji. Po drugie, art. 328 § 2, który - zgodnie z art. 391 § 1 k.p.c. - ma odpowiednie zastosowanie do uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji, określa elementy składowe treści uzasadnienia wyroku w oderwaniu od kwestii prawidłowości podjętego rozstrzygnięcia i wspierającej je argumentacji.

Ostatni z zarzutów wypełniających podstawę kasacyjną określoną w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., sprowadzający się do naruszenia art. 187 § 1 pkt 1 w związku z art. 321 § 1 i art. 391 § 1 k.p.c. przez wyrokowanie co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem pozwu wynika - podobnie jak kilka wcześniejszych zarzutów -

wyłącznie z błędnej interpretacji uzasadnienia zaskarżonego wyroku i z tej już tylko przyczyny jest pozbawiony racji.

Uważna analiza uzasadnienia skargi kasacyjnej pozwala na stwierdzenie, że u podstaw zarzutów sformułowanych przez skarżącą legło dążenie do podważenia prawidłowości dokonanej przez Sądy orzekające oceny dowodów, usuwającej się spod kontroli kasacyjnej (art. 398³ § 3 k.p.c.).

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ oraz art. 98 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. oraz w związku z § 6 pkt 7 i § 13 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 461 ze zm.) orzekł, jak w sentencji.